

Partitiivi laienemine aspektituks objektikäändeks¹

Mati Hint

Eesti keeleteadlane
10152 Tallinn, Narva mnt 25, Tallinna Ülikool

*Selgelt otsustavate sündmuste vahele jääb alati palju väikseid,
aga salakavalalt olulisi.*

Madis Hint. Vaade merele (Tartu: Ilmamaa, 2002, lk 41)

Teesid: Artikkel tõstatab probleemi – kui võrd on eesti süntaksiuurimine valmis tunnustama keelemuutust, mis kõigutab eesti ja teiste läänemeresoome keelte traditsioonilist moodust väljendada grammatilist aspekti (perfektiivus/imperfektiivus) objekti kaudu: täisobjekti käändevormid (genitiiv ja nominatiiv) väljendavad perfektiivset aspekti ning osaobjekti käändevorm (partitiiv) väljendab imperfektiivset aspekti. Seda erisust ei järgita enam järjekindlalt: indoeuroopa keelte mõjul muutub partitiiv üha sagedamini akusatiivi sarnaseks käändeks, milles aspektivastandus on neutraliseeritud.

Märksõnad: aspekti väljendamine, keelemuutused, morfosüntaksi tüpologia, objekti kasutusreeglid, partitiivi üldistumine

Sissejuhatav kokkuvõte

Läänemeresoome keelte osa- ja täisobjekti käsitlevaid süvateoreetilisi uurimusi on prominentsetelt eesti ja soome keeleteadlastelt ning ka rahvusvahelises keeleteaduses ilmunud väikese raamatukogu jagu. Üldiselt keskenduvad nad lõviosas osa- ja täisobjekti kasutamise kirjeldamisele ja reeglendamisele, reeglite täpsustamisele ja semantilisele interpreteerimisele.

Osa- ja täisobjekti semantikas on kesksel kohal lause grammatiline aspekt: kuidas objekti käändevormist (mille võimalused määrab öeldisverbi ja objekt-nooneni semantika, osalt ka öeldisverbi grammatiline vorm ja lausetüüp) sõltub lauses väljendatud tegevuse tõlgendamine perfektiivse *vs.* imperfektiivsena,

teistsuguses terminoloogias resultatiivse *vs.* irresultatiivse, kooligrammatika lihtsamas terminoloogias lõpetatud-lõpetatava või lõpetamatuna.

Indoeuroopa keelte taustal on läänemeresoome keeltes aspekti väljendamine väga omapärane. Selle omapära haavatavus on kuni kõige viimase ajani saanud suhteliselt vähe tähelepanu, kuigi ebamäärase halli tsooni olemasolu ja kahemõttelised olukorrad objekti vormi valimisel on leidnud käsitlemist (nt Metslang 2001; Ereht 2013: 71–90; päris hiljuti Ogren 2017). Kuid ka sellistes käsitlustes keskendutakse enamasti objektireeglite ja verbiliigituste aina uutele ja terminoloogiliselt keerulisematele täpsustustele ja lihvimistele, justkui tahtmata tunnistada, et olukord on muutumas. Muutuv olukord sarnaneb praegu hiiliva revolutsiooni situatsiooniga: seadusandjad istuvad oma kabinettides ja lihvivad *Ancien Régime*'i seadusekoodeksit, märkamata või tunnistamata, et selle koodeksi võim on juba lõonud kõikuma, et rahvas on hülgamas oma senise identiteedi traditsioone, asendades need lihtsustustega või võõrastelt üle võetud uute kommetega.

Kahtlemata on eesti (ka soome, liivi jt läänemeresoome keelte) objektireeglite (reeglipärasuste) adekvaatne kirjeldamine suur iseväärtus, ka siis, kui see keelenähtus on määratud kaduma või ähmastuma, nii nagu see on kõige drastilisemalt juhtunud salatsiliivis. Aspekti väljendamine objekti käändevormide erisuse abil on reljeefne tüpoloogiline eripära ning keele morfosüntaksi tüpologia muutumine tähendab keelelise identiteedi muutumist. Kõik, mis sellise muutuseni viib, väärrib tähelepanu, registreerimist ja arutlemist.

Käesoleva kirjutise eesmärgiks ei ole esitada järjekordseid täpsustusi eesti keele osa- ja täisobjekti käänete – osaobjekti puhul ainsuse ja mitmuse partitiivi ning täisobjekti puhul ainsuse genitiivi ning ainsuse ja mitmuse nominatiivi – kasutamisel. Ka ei ole eesmärgiks ülevaade sellekohasest kirjandusest või sellekohase kirjanduse kriitika – see ei olekski ühes artiklis ega isegi monograafias materjali ulatuse tõttu võimalik ega ole selle artikli teema seisukohalt ka vajalik, sest eesmärgiks on teadvustada eesti keele morfosüntaksi tüpologia muutumine, mille tendentsiks on partitiivi üldistumine objekti käändena (akusatiivina). Paljud reeglivastased partitiivid on seni kehtinud aspekti väljendamise reeglipärasuste suhtes keelevead, aga selline hinnang ei päästa traditsioonilist keeleidentiteeti ega suuda muutust tagasi hoida või tagasi pöörata. Keeleajalugu õpetab, et iga massiliselt leviv viga võib saada normiks. Õppetunni selles suhtes annavad salatsiliivi keele materjalid (Winkler & Pajusalu 2016; Hint 2018), väliseestlaste kolmanda põlvkonna objektikasutus ja Eesti ühiskonnas mitte-eestikeelsete kaasmaalaste objektikasutus, mis kõik mõjutavad juba ka kodueestlaste keelt.

Kuidas eesti grammatikakirjanduses kujunesid välja adekvaatsed objektireeglid ja nende seostamine aspekti väljendamisega, seda näitavad valitud

viited tänapäevastele ja varasematele autoritele-klassikutele. Missuguseid mõttekäike arendatakse objekti käänete ja aspekti väljendamise kohta praegu, seda näitavad valitud viited hiljutistele kirjutistele. Kirjanduse refereeringud on teema jälgimiseks, paljud vägagi olulised autorid jäävad paratamatult viitamata.

Valik viiteid objekti ja aspekti defineerimisele

Täis- ja osaobjekti kasutamise reeglite ja reeglipärasuste üldtunnustatud ja põhilises vaidlustamisele mittekuuluvat seisu tänapäevase uurituse tasemel väljendavad akadeemiliseks nimetatav **“Eesti keele grammatika. II. Süntaks. Lisa: kiri”** (Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1993; edaspidi EKG II) ja Mati Erealti monograafia **“Eesti keele lauseõpetus. Sissejuhatus. Öeldis”** (Tartu: Tartu Ülikool, 2013).

Sellisel tasemel sisulise analüüsini on jõutud pika uurimisloo kestel. Selles ajaloos on erinevaid fookuseasetusi: täis- ja osaobjekti kasutamist on reeglistatud lähtudes lause sisust, objektnoomeni semantikast või sõnaliikidest (kvantorfraasid, pronoomenid), öeldisverbi grammatilistest vormidest ning verbisemantikast. Miski nendes nendingutes pole põhimõtteliselt vale, pigem on tegemist olnud piisamatusega – uute lähtekohtade otsimine on vajalik olnud nähtuse keerukuse tõttu. Pilt aspekti väljendamisest täis- ja osaobjekti vormi abil on muutunud sammhaaval mitmetahulisemaks.

Eesti keele keskkooliõpikutes (näiteks **Eduard Vääri. Eesti keele õpik keskkoolile**. 8., parandatud trükk. Tallinn: Valgus, 1978, lk 117–120) oli kuni 1980. aastateni tavaks anda objektireeglid viidates öeldisverbi grammatilisele vormile (jaatavale/eitavale kõnele, isikulisele/umbisikulisele tegumoele, kõneviisile, *ma-* ja *da-*tegevusnimega lausetele). Täissihitise kasutamiseks peab olema täidetud grammatiliste ja semantiliste tunnuste komplekt – jaatavas lauses väljendatakse lõpule viidud või viidavat tegevust ning sihitisnoomen väljendab kõiki viidatavaid esemeid või tervikut (*Ostsin kauplusest leiva*). Osasihitist kasutatakse, kui lause on eitav, sihitisnoomen väljendab osa, tegevus pole lõpetatud või kordub (*Poisid ei ehitanud m u d e l l e n n u k i t. Ostsin kauplusest leiva*).

Aspektist otseselt ei räägita, see pole kooligrammatika kategooria või on seda ainult niipalju, kui võrd kõneldakse (aspekti nimepidi nimetamata) lauses väljendatud tegevuse lõpetatusest või lõpetamatusest. Verbide liigitamine nende semantika järgi jääb ptiikirjas märkusse. Tegevuse lõpuleviimise väljendamine sõnadega *ära*, *läbi*, *valmis*, *maha*, *kinni* jääb samuti mõnerealise märkuse tasandile (*Ootasin sõbra siiski ära*).

Teoreetilised objektikäsitlused muutusid vajalikuks, kui hakati ette valmistama teaduslikuks nimetatavat eesti keele grammatikat. EKG II ettevalmistamise ajal ilmus eesti süntaksi uurijatelt sari grammatika üksikküsimusi käsitlevaid preprinte, sealhulgas ka objekti kohta. **Henno Rajandi** ja **Helle Metslangi** lingvistilises essees “**Määramata ja määratud objekt**” (Tallinn: Valgus, 1979) tuuakse objekti käändevormi valikut kirjeldades arutlusse mõnevõrra laiem semantiliste tunnuste ring, kui oli tavaks-traditsiooniks olnud kooligrammatikates, näiteks võetakse arvesse suhtlussituatsiooni – kas objektinoomen viitab suhtluses varem mainitud või teadaolevat ning kas verbi aspekt on imperfektiivne (osaobjekt partitiivis: *Kristjan kirjutas l u u l e t u s t*) või perfektiivne (täisobjekt genitiivis: *Kristjan kirjutas l u u l e t u s e*). Ka pööravad Rajandi ja Metslang tähelepanu lauseliikmete lauserõhulisele/-rõhutule asendile ning intonatsioonile. Mitte kõik selles essees kõneks võetu ei ole edasistes objekti-aspekti käsitlustes leidnud kinnistamist, kuigi essee leidis tähelepanu, nagu näitab ka **Valter Tauli** retsensioon “**Objektisäännõn mutkistamista**” (Virittäjä 1981, nr 1, lk 79–83).

Tauli põhjalik retsensioon rõhutab, et täisobjekti tingimusena on õigem defineerida **resultatiivsust**, mitte perfektiivsust, nagu see oli juba traditsiooniks saanud ja nagu teevad ka Rajandi ja Metslang. Näiteks tuleviku sisuga lauses ei tähista täisobjekt lõppenud tegevust, perfektiivset aspekti, vaid prognoositavat resultatiivsust (*Homme ma kirjutan l u u l e t u s e*). Maitseasjaks võib pidada Tauli ettepanekut defineerida ainult binaarse vastanduse *osaobjekt/ täisobjekt* markeeritud liikme ehk täisobjekti kasutamise tingimused ja jätta definitsiooniga hõlmamata ala osaobjekti territooriumiks. Täisobjekti käsitlemine vastanduse markeeritud liikmena on põhjendatud, sest binaarse opositsiooni neutraliseerumisel (aga sellise tendentsiga objektireeglite lõdvenemise-ähmas-tumise korral tegemist ongi) jääb varasemast opositsioonipaarist tavaliselt ellu opositsiooni markeerimata (eritunnusteta) liige, objekti puhul niisiis partitiiv osaobjekti käändena. (Trubetzkoy fonoloogiateoorias nimetatakse seda reduktiivseks neutralisatsiooniks, vt Trubetzkoy 1960: 265 jj; grammatiliste opositsioonide neutralisatsioon ei pea olema põhimõtteliselt teistsugune.)

Tauli käsitlusega haakub uuemast objektikirjandusest **Pille Esloni** ja **Kat-re Õimu** artikkel “**Objektikäänete kasutamisest sageduse ja markeerituse seisukohalt**” (ESUKA – JEFUL 2010, kd 1, nr 2, lk 241–261). Eslon ja Õim sedastavad partitiivi eelisseisundit objektikäändena, kuid nad on optimistlikud selles suhtes, et objektikäänete kasutamise varieeruvuski ei ole ohuks grammatika soomeugrilisusele. Kahjuks näitab liivi keel (ja salatsiliivi keel eriti), et grammatika soomeugrilisuse säilimine ei ole garanteeritud.

EKG II jaotab verbid **piirivõimalusega tegevust** väljendavateks ja **pii-rivõimaluseta tegevust** väljendavateks verbideks – esimestes võib esineda

nii osa- kui ka täisobjekt (*Ma ehitan suvilat/suvila*), neid nimetatakse **aspektiverbideks**, teistes üksnes osaobjekt (*Ma alahindasin Peetrit*), neid nimetatakse **partitiivverbideks** (§ 506, lk 49–51). Täisobjekti puhul on tegevus tulemuslik ehk resultatiivne või lõpetatud ehk perfektiiivne: *Ta luges raamatu läbi.* (§ 507, lk 51).

Uemas aspekti käsitluses jagab **Mati Erelt (Eesti keele lauseõpetus. Sissejuhatus. Öeldis.** Tartu, 2013, lk 71–90, eriti lk 71–73) verbid kolmeks:

- 1) **imperfektiivsed verbid**, mis jagunevad intransitiivverbideks (nt *elama, magama*) ja transitiivverbideks (nt *vihkama, vaatama*); transitiivse imperfektiivse verbi objekt on üldjuhul partitiivis (*Jüri armastab Maret.*);
- 2) **perfektiivsed verbid**, mis on enamasti intransitiivsed (nt *lahkuma, uinuma*); kui perfektiiivne verb on transitiivne, siis on tal jaatavas lauses alati täissihitis (*Jüri saavutas eesmärgi.*);
- 3) **imperfektiiv-perfektiivsed** ehk **aspektiverbid** on valdavalt transitiivsed (*ehitama, kirjutama*), nad väljendavad aspekti objekti käände abil – täissihitisena omastavas ja nimetavas (*Jüri tõi Marele tordi. Mehed ehitasid endale suvilad.*), osasihitisena osastavas käandes (*Jüri tõi Marele torti.*).

See on objekti-aspekti reeglipärade viimistletud kokkuvõte. Ka teistel süntaksiuurijatel (nt Helle Metslang) leidub sama detailseid, kuid teisiti üles ehitatud objekti-aspekti käsitlusi. Mitme tänapäevase süntaksiurija puhul paneb hämmastama eesti täis- ja osaobjekti kõige väarikamatest esmakäsitlejatest möödavaatmine: Erelti eelnevas viidatud monograafia (preprindi) kirjanduse loetelus (33 lk!) puudub Eduard Ahrens, kes esimesena (1853. aastal) esitas täis- ja osaobjekti kasutamise reeglid-reeglipärasused, mille põhimõtted (üksikvigadest mööda vaadates) on adekvaatsed ka tänapäeva seisukohalt ja põhimõtete poolest üsna sarnased Mati Erelti ja EKG II objekti-aspekti kirjeldustele (EKG II ei viita ei Ahrensit ega Wiedemanni).

Selle artikli trükiks viimistlemise ajal ilmus Tartu Ülikooli kirjastusel **Mati Erelti ja Helle Metslangi** toimetatud “**Eesti keele süntaks**” (Eesti keele varamu III. Tartu, 2017), mis “toob lugeja ette kõigi aegade ulatuslikema ülevaate eesti keele lauseehituse kohta” (lk 5) ning esitab ka konspektiivse hinnangu Eduard Ahrensi ja Ferdinand Johann Wiedemanni grammatikate kohta (lk 31–32). Mati Erelti aspekti käsitlus selles suurteoses (lk 112–128) järgib oluliselt sama autori varasemat täppistööd (Erelt 2013) ja ka Helle Metslangi kirjutatud sihitise ülevaade (lk 258–277) toetub varasematele süvauurimustele; varasemast selgemalt on eritletud sihitisekäandelisi määrusi (lk 275–277). Helle Metslangi kvantorfraasi esitus (lk 463–478) märgib küll kvantori ühildumistendentsi, kuid põhiliselt juhtudel, mis on keeles juba kinnistunud: *enamikud inimesed, enamikele inimestele, osadele inimestele* (lk 471). Käesoleva

artikli seisukoht on, et kvantorfraasides on traditsiooniliseks peetavate mallide lagunemise tendents ammu tugevam, kui deskriptiivsed-normatiivsed reeglid möönavad (nt tüüp *kolm esimest sekundit* ⇒ *esimesed kolm sekundit*).

19. sajandi esimese poole lõpuni andsid eestikeelses kirjasõnas tooni bal-tisaksa autorid-estofilid, kes eriti ei hoolinud nende keeleloogikale arusaamatutest objekti vormi kaudu aspekti väljendamise moodustest eesti keeles. Selle kohta tolelaegses kirjasõnas (jumalasõna kaasa arvatud) näiteid leida pole raske. See võõrmõjudele ehitatud traditsioon mõjutas ka eesti autoreid veel aastakümneid pärast Ahrensi grammatika ilmumist (Lydia Koidula: “*kel s ü d a n t* andnud ma”, “ema kombel kinni kata lapse *t u k s v a t r i n d a* sa”), täpsemateks hinnanguteks on vaja tolelaegse eestikeelse kirjasõna korpuse analüüsi. Ent suur plaan on selge selletagi.

Esimese tänapäevasele lähedase täis- ja osaobjekti kasutamise kirjelduse esitas **Eduard Ahrens** oma “**Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes**” 2. trükis (Reval, 1853). Nüüd on see grammatika ja mõni teinegi Ahrensi eesti keele alane töö kättesaadav ka eestikeelses tõlkes juubeliväljaandes “**Uue ajastu misjonilingvist. Eduard Ahrens 200**” (koostanud ja toimetanud Kristiina Ross. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2003; järgnevas viidatakse selle väljaande lehekülgi, grammatiline terminoloogia on tänapäevastatud).

Määramata objekti väljendatakse partitiiviga, **määratud objekti** imperatiivi ja umbisikulise tegumoe korral nominatiiviga, kõikide muude verbivormide korral ainsuses genitiiviga ning mitmuses nominatiiviga (§ 260, lk 327: *Jumal andis tänawu p ö u d a*; *Jumal on sulle t e r w e d k ä e d j a j a l a d a n n u d j a w e e l p e a l e g i m ö i s t u s e*).

§ 248. **Esimene põhiseadus:** objekt on **määratud**, kui see väljendab ter-vikut, ja **määramata**, kui see märgib vaid ühte osa. Nt *wöttis l e i b a*; *wöttis l e i w a l a u a l t*.

§ 249. Objekti kaasuse valik ei olene nimelt mitte ainult objektist enesest, vaid ka verbist. Verbki on kas **määratud** või **määramata**.

Teine põhiseadus: määramata verb nõuab alati määramata objekti, mää-ratud verb nõuab aga ainult siis määratud objekti, kui see väljendab tervikut. Kui objekt märgib ühte osa, siis verb teda ei mõjuta. Verb on määramata, kui ta väljendab tegevust, mis veel kestab või mis on lakanud ilmselge lõpetamiseta; verb on määratud, kui tegevus lakkab selge lõpetamisega või on lõpetatud.

§ 250. Mõned verbid on oma olemuselt määramata ja nõuavad seetõttu alati määramata objekti. Nendeks verbideks on: 1) niisugused, mis väljendavad meelelist või hingelist tajumist (*n ä g e m a*, *kuulma*, .. *k a r t m a*, *h i m u s t a m a* ..); 2) niisugused, mis väljendavad meele või hinge mõjutamist (*k i i t m a*, *l a i t m a*, *ö n n i s t a m a* ..); 3) veel järgmised: *o s k a m a*, *u s k u m a* .. Nt *k a r d a J u m a l a t*; *ö n n i s t a s o m a l a p s i*; *u s k u s t e m a l u b a m i s i* ..

§ 251. Kõik teised verbid võivad esineda nii määramata kui ka määratud kujul. Viimasel juhul osutab tegevuse lõpetatusele enamasti mingi lisandus (adverb, noomen või verb), nt *ajas hobu se tanuwast välja, löi hobu se veriseks, hobu ne aeti ära, ma lõpetasin kangga ära; õpetas temale r a m a t u selgeks, lubas küll joomise maha jätta, pane ahi küdema ..* (näited § 251, lk 317 jm).

Ahrensi objektikäsitlus mõjub tänapäevasena, sest ta läheb *tervik-osa* vastandusest palju sügavamale, kaasates aspekti (seda sõna kasutamata) defineerimisse verbi semantika.

Ahrensi objektikäsitlus ei ole vigadeta (vt nt § 263, lk 329), kuid on siiski väga põhjalik: ta märkas isegi imperatiivi 3. isiku erinevust 2. isikust (vt § 265, lk 331), kuigi ei teinud sellest järjekindlalt adekvaatseid järeldusi: *Jumal andku selle pattu andeks* (pro *Jumal andku see patt andeks*). Need eksimused on tühiasi, võrreldes tema revolutsiooniliste uuendustega eesti kirjakeele ja eesti kirikukeele objektikäsitluses. Nagu öeldud, on Ahrensi objektikäsitlused lähedal sellele, kuidas objekti-aspekti käsitletakse tänapäeval. Ahrensi tõeallikateks olid võõraste eeskujude järgi konstrueeritud kirikukeele asemel rahvakeel ja soome keele grammatika ülesehitus.

“Uue ajastu misjonilingvist. Eduard Ahrens 200” sisaldab ka eestlastele jutlustavatele Ahrensi ametivendadele mõeldud keelelise abivahendi “**Eesti Piibli keelevead**” (**Sprachfehler der Ehstnischen Bibel**. Reval, 1853). Juubeliväljaandes hõlmab piibli 1835. aasta trüki objektivigade loend paarikümmend lehekülge (lk 467–485). Kuigi Ahrensi loendis leidub ka vaieldavaid ja koguni vigaseid näiteid, algab selge arusaamine täis- ja osaobjekti kasutamisest Ahrensi grammatikast ja piibli objektivigade loendist. Ahrensini oli piiblis osaobjekti ja täisobjekti kasutatud segiläbi: *Algmisses loi Jummal t a e w a s t ja m a a d* – 1. Moosese 1:1; *Ja nemmad kuulsid Jehowa Jummal h e a l e* – 1. Moosese 3:8 (Piibli Ramat 1739).

Ahrensi võitlus objekti õigete käändevormide kasutamise eest oli murranguline (vt **Kristiina Ross. Viimane misjonilingvist Eduard Ahrens eesti kirjakeele reformijana**. Keel ja Kirjandus 2003, nr 5, lk 321–330; **Kristiina Ross. Eduard Ahrens 200**. Oma Keel 2003, nr 2, lk 53–59). Ahrensita oleks alles kujunevat eesti kirjakeelt võinud ähvardada rahvakeelest võõrdumine.

Ferdinand Johann Wiedemann (Grammatik der Ehstnischen Sprache. St.-Pétersbourg, 1875. Faksiimiletrükk: Grammatik der Estnischen Sprache. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2005; tõlge eesti keelde: Eesti keele grammatika. Tõlkinud Heli Laanekask. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 2011; järgnevas viidatakse saksakeelset originaali) hindab oma grammatika sissejuhatuses Ahrensit väga kõrgelt ka sellest seisukohast,

et Ahrensil jätkus enesekindlust mitte lasta end eesti keele kirjeldamisel mõjutada senisest traditsioonist, mille osaks oli ka saksa ja ladina keele eeskujudest lähtumine; Ahrens toetus põhjaeesti rahvakeelele ja soome keele grammatikate eeskujule (lk 17–18).

Wiedemanni objektikäsitlus (§§ 194–201, lk 620–640) lähtub ilmselgelt Ahrensisist. Kõigepealt liigitab ka Wiedemann objekti määratud (*bestimmte*) ja määramatuks (*unbestimmte*); tal on koguni näitelauseid, mis on Ahrensilte üle võetud (*ta peksis last, peksis lapse vigaseks* jt; vt lk 632; vrd Ahrens 2003: § 251, lk 317). Nagu Ahrens, nii kasutab ka Wiedemann objekti vormi valikut reeglistades viiteid öeldise grammatilisele vormile ja lauseehitusele (eitav lause / jaatav lause, objektiga seostatud infinitiivid ja verbaalnoomenid), sõnaliikidele (pronoomenid, numeraalid), lõpetamata ja lõpetatud (resultatiivsele) tegevusele ning adverbidele (§ 198, lk 630–632: *ma lugesin seda rāmatut; m.l. sē rāmatu läbi; sa oled oma teŗvize ära jõnud*), objektnoomenite tähendusele ning öeldisverbide tähendusgruppidele (vt ka grammatika sisukorras antud objektiparagrahvide iseloomustusi, lk XVII). Ja lõpuks on ka Wiedemanni objektinäidete hulgas niisuguseid, mida ei saa pidada õigeteks.

Wiedemann juhib oma objektikäsitluse alguses tähelepanu ka sellele, et haritud eestlastel on emakeeleinstinkt oma hariduskeele mõjul nõrgenenud, mistõttu ka eestikeelseid trükitud allikaid ei saa süntaksi kirjeldamisel kuigi tihti usaldusväärseks pidada.

Eesti keele süntaksi adekvaatsusele lähenevad kirjeldused algavad Ahrensisist ja Wiedemannist, kusjuures nende objektikäsitlus sarnaneb põhimõtteliselt tänapäevastele vaadetele.

Karl Kondi 1959. aastal kaitstud väitekirja täiendatud trükivariant **“Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeltes”** (Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1963) kuulub läänemeresoome keelte objekti-aspekti uurimuste klassikasse. Näitematerjal teistest läänemeresoome keeltest loob raami selle mõistmiseks, miks ka eesti keeles on resultatiivsuse väljendamiseks täisobjekti käändevormile lisaks välja kujundatud täiendavad võimalused, eelkõige perfektiivsed verbipartiklid, nagu *ära, välja, maha, kinni, läbi, üle* jt (Kont nimetab neid prefiksilaadilisteks adverbiaalideks, lk 93–94).

Keeleajalooliselt on nii, nagu Kont kirjutab: “Objekti käändeline vorm on läänemeresoome keeltes verbi tegevuse irresultatiivsuse ning jätkuvuse või resultatiivsuse ning lõpetatuse peamiseks ja kõige järjekindlamaks väljendusvahendiks, kuna verbi enda vormistik ei võimalda seda esile tuua” (lk 53). Kuid ka Kondi tekstis leiab palju näiteid selle kohta, et olukorrad eri keeltes on muutunud ning objekti käändevorm ei ole mõneski keeles või sõnatüübis

enam ei kõige järjekindlamaks ega ka piisavaks resultatiivsuse/irresultatiivsuse eristajaks.

Kont toetub oma reeglites-reeglipärades samadele liigitustele, mis kehtivad tänapäevalgi: resultatiivsed ja irresultatiivsed verbid, adverbiaalide osa resultatiivse verbi ja totaalobjekti seoses, öeldisverbi grammatilise vormi mõju objekti käändevormile. Selles viimases väärrib tähelepanu eitava lause objekti vorm: see peaks traditsioonilise käsituse järgi olema tingimata partitiiv (osaobjekt). Aga samas toob Kont mitmel leheküljel liivi keelest ning eesti ja soome murretest näiteid, mis ei vasta reeglile, olgu siis seletuseks kasvõi võõrmõjud (lk 114–116).

Tänapäevasest vaatepunktist väärrib tähelepanu allpeatükk “Partsiaalobjekti kasutamise laienemine” (lk 97–106) – teema, mis on käesoleva artikli ajendiks. Pool sajandit hiljem on see tendents eesti keeles jõuliselt tugevnenas – traditsiooniline resultatiivsuse väljendamine täisobjekti käändevormi (genitiiv või nominatiiv) abil muutub üha ebajärjekindlamaks.

Karl Kondi monograafia väärtuseks on ka väga põhjalik ülevaade varasematest ja Kondi kaasaegsete objektikäsitlustest.

Muutused aspekti väljendamisel: mõned käsitlused

Viimastel aastatel on ilmunud artikleid, mille ühisnimetajaks on objekti vormi abil aspekti väljendamise probleemid. Järgnevas refereeritakse väikest valikut selliste kirjutiste teemadest.

Helle Metslangi põhjalik artikkel “**On the development of the Estonian aspect: The verbal particle *ära***” (Metslang 2001: lk 443–479) toob esile eesti keele sisesed ja keelevälised mõjud, mis on aspekti väljendamisel teinud vajalikuks perfektiiivse tähendusega verbipartiklite (kõige sagedasem ja universaalsem neist *ära*) kasutamise. Nende põhjuste hulgas on ka häälikumuutustest tingitud grammatiline homonüümia mitmes suures morfoloogilises sõnatüübis (lk 444):

soome keeles: nom, gen, part
eristatavad

Lintu rakensi pesää (part;
imperfektiivne) ⇒

Lintu rakensi pesän (gen;
perfektiivne) ⇒

eesti keeles: nom, gen, part
homonüümsed

Lind ehitas pesa (aspekt ebaselge)

Lind ehitas pesa (aspekt ebaselge)

Lind ehitas pesa valmis
(perfektiivne)

Objektikäänete grammatiline homonüümia *pesa*-tüüpi astmevahelduseta sõnades on üks lisapõhjus, mis soodustab täis- ja osaobjekti piiri ähmastumist.

Metslangi käsitluses on saksa keele verbiprefiksitate abil väljendatud aspekt (lk 455) ning vene keele verbivormides väljendatud aspekt (prefiksaalsus kaasa arvatud; vt lk 467) mõjutanud perfektiiivsete verbipartiklite, nagu *ära*, *välja*, *valmis* jt, kasutusele tulekut eesti keeles. See on kahtlemata nii. Kokkuvõttes leiab Metslang, et keelesiseste häälikumuutuste ning saksa ja vene keele mõju on muutnud perfektiiivsuse ja imperfektiivsuse väljendamist eesti keeles – ilma perfektiiivse tähendusega verbipartikliteta ei toimiks aspekti väljendamine järjekindlalt. Kuid ka Metslang ei käsitle oma 2001 ilmunud artiklis seda, mis on käesoleva kirjutise aine: aspekti traditsiooniline väljendamine igapäevaselt käibivas eesti keeles on lõonud kõikuma.

Miina Norviku ja **Piret Piiraja** artiklis “**Aeg ja aspekt**” (ESUKA – JEFUL 2013, kd 4, nr 1, lk 53–72) rõhutatakse aspekti puhul vastandust **perfektiivsus vs. imperfektiivsus** ning näidatakse aspekti ja aja tihedat seost. Norvik ja Piiraja käsitlevad küll perfektiiivsuse markereid *ära*, *välja*, *läbi* jts, vt näitelause (18) *Ma pesen nõu d ära*, kuid autorid ei vihja aspekti väljendamise praegustele muutustele. Näitelause (23) *Mari laulis kolm laulu* (perfektiivne aspekt) võib praegu, anno 2017, ka soliidsetes keelekanalites esineda kujul *Mari laulis kolme laulu* (imperfektiivsuse ja perfektiiivsuse vastandus on maha võetud, seda ei väljendata). Traditsioonilises grammatikas poleks viimane lause võimalik või oleks võimalik, kui imperfektiivsus oleks selgesti väljendatud, näiteks *Mari laulis parajasti oma kolme laulu, kui ..*

Anne Tamm ja **Piibi-Kai Kivik** jõuavad artiklis “**A learner’s grammar for Estonian: Insights from typological research**” (ESUKA – JEFUL 2017, kd 8, nr 1, lk 263–281) tõdemuseni, mis on käesoleva artikli probleempüstituse jaoks oluline: vene emakeelega kõnelejad ülekasutavad eesti keeles objekti väljendamisel partitiivi, st imperfektiivset aspekti (lk 268). Eesti keele objektireeglite seisukohalt vigane näitelause (1) *Tartu ülikool annab üliõpilasele head võimalust* (pro *hea võimaluse*) *ennast igakülgsest arendada* vastab Euroopa keelte kõnelejate arusaamisele objektist (lk 270).

Ulatuslik bibliograafia juhib analüüside juurde, mis seletavad eesti objektireegleid ja põhjusi – miks võõrkeelsed eesti keele õppijad eksivad nende reeglite vastu. Et omastava (täisobjekti) ja osastava (osaobjekti) vahel valimine on venekeelsetele probleem, seda on **Raili Pool** käsitlenud juba 2007. aastal oma väitekirjas (Pool 2007)² ning **Anna Verschik** 2011. aastal J. V. Veski päeva ettekandes (Verschik 2011).

See viib käesoleva artikli teema juurde: aspekti väljendamine osa- ja täisobjekti abil on eesti keele praeguses kasutuses kõikuma lõonud, ning selle ühe põhjusena võib oletada indoeuroopa keelte üldist kombineeritud mõju, tulgu

see siis vene või inglise, saksa või rootsi keele poolt. Miks aspekti väljendamine eesti keeles ei lagunenu juba saksa keele ülemvõimu ajal, seda saab seletada suhteliselt vähese saksa keele oskusega maarahva masside hulgas; saksa keel oli eesti haritlaste, aga mitte talupoegade keel. Ja haritlased kasutasidki osaobjekti rohkem kui õigus.

Käesoleva artikli teemapüstitusega Katre Õimu mälestuskonverentsil (17. veebruaril 2017) samal ajal on **David Ogren** käsitlenud artiklis **“Finiitverbi mõju objekti käände *da*-infinitiiviga objektikonstruktsioonis”** (Keel ja Kirjandus 2017, nr 4, lk 258–271) täis- ja osaobjekti kõikumist ja varieeruvust, siiski selle olulise erinevusega, et Ogren ei kahtlusta objekti vormi abil aspekti väljendamise nõrgenemist, vaid võttes antusena täis- ja osaobjekti valiku tuntud reeglid, lihtsalt nendib osalist ebamäärasust täis- ja osaobjekti valimisel: *Ta kardab kaotada oma töökohta*; Ogreni enda autoritekstis näiteks ka nii: “Artiklis püütakse leida *vastus(t) küsimusele*, kuidas mõjub finiiitverb seda laiendavas *da*-infinitiiviga fraasis esineva objekti käände valikut” (lk 258).

Ogren nendib tegeliku keelekasutuse ebajärjekindlust, mistõttu saab rääkida ainult üldistest tendentsidest ja motivatsioonidest, mitte kindlatest põhjustest, miks ühes või teises lauses on kasutatud üht või teist käänat (lk 263). Et tendentsiks on aspekti väljendamise nõrgenemine sel teel, et objekti käände võib üldistuda partitiiv, seda Ogren ei oleta. Ogreni paljude tähelepanekute hulgast on põhjust esile tõsta nähtust, mida võiks nimetada semantiliseks eituseks: “partiaalobjekti osakaal on omadussõnaga *võimatu* 94%, sõnaga *võimalik* ainult 32%”, st eitusega võidakse käsitada lisaks predikaadis verbi vormiga väljendatud eitusele ka leksikaalselt väljendatud sisulist eitust jaatava predikaadiga lauses. Ogreni näide *Selles linnas on võimatu leida head töökohata* ja *Selles linnas on võimalik leida head töökohata* (lk 265) tähendab, et kui lause väljendab tõenäolisemat sündmust, siis on totaalobjekt sagedasem (lk 266), kui lause väljendab irresultatiivsust, siis eelistatakse partiaalobjekti ka jaatava öeldise korral (lk 269).

Ogren annab ka lühikese mitteammendava ülevaate sama teema teiste uurijate olulisematest töödest (Johannes Aavik, Valter Tauli, Mati Erelt, Pille Penjam), kuid palju objektikirjanduse klassikat ja süvauurimusi on ka jäänud viitamata (Karl Kont, Mati Erelti kõige värskemad uurimused, Henno Rajandi ja Helle Metslang, samuti vanemast klassikast Eduard Ahrens ja F. J. Wiedemann).

Ilze Tälberga ja **Aive Mandel** käsitlevad artiklis **“On the imperfective and perfective aspect in Estonian and Latvian”** (ESUKA – JEFUL 2017, kd 8, nr 1, lk 241–261) perfektivse ja imperfektivse aspekti väljendamise grammatilisi tüüpe eesti ja läti keeles. Läti keeles väljendatakse perfektivset

aspekti peamiselt 11 verbiprefiksi abil: *aiz-, ap-, at-, ie-, iz-, no-, pa-, pār-, pie, sa-, uz-*. Prefiksita verbivormid tähendavad üldiselt imperfektiivset aspekti.

Eesti keele aspekti väljendamist kirjeldatakse traditsiooniliselt: imperfektiivset aspekti tähistab osaobjekt partitiivis, perfektiivset aspekti tähistab täisobjekt nominatiivis või genitiivis või täisobjekt + perfektiivsust näitav verbipartikkel (*ära, maha, välja, kinni* jt).

Kas ka eesti keeles võiksid areneda verbiprefiks (nagu näiteks tegijanimes *ärapanija*)? Eesti keel ilmselt ei lähe seda teed, eesti keel võib minna hoopis lihtsamat teed – hakata perfektiivsust-resultatiivsust väljendama perfektiivsete verbipartiklite (*ära* jt) abil, jättes perfektiivsuse vs. imperfektiivsuse eristamise objekti vormi kaudu fakultatiivseks. See küsimus Tälberga ja Mandeli artiklis sellisel kujul ei kerki. Kuid läänemeresoome keelte aspektiloos on rabav tüpoloogilise muutuse näide: liivi keel ja eriti salatsiliivi keel on enne oma hääbumist perfektiivse-resultatiivse aspekti väljendamiseks ülisuurel määral üle võtnud läti verbiprefiks.

Johann Andreas Sjögreni 1846. aastal kogutud salatsiliivi keele materjalide täielik väljaanne (**Winkler & Pajusalu. Salis-Livisch I: J. A. Sjögrens Manuskript.** Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2016) annab olulise toetuspunkti mõistmaks, kuidas häälikuajaloolised muutused ning indoeuroopa keelte mõju võib erodeerida traditsioonilist läänemeresoomelikku aspekti väljendamist objekti käändevormiga.

Traditsiooniline täis- ja osaobjekti vastandamine toimib veel päris hästi soome keeles, kus nominatiiv, genitiiv ja partitiiv on äratuntavalt erivormilised kõigis sõnatüüpides. Eesti keeles see enam päris nii pole: *pesa-vana*-tüüpi sõnades on põhjaeestilises kirjakeeles need objektikäänded homonüümsed, *õde*-tüüpi laadivahelduslikes sõnades on homonüümsed nominatiiv ja partitiiv, *maa*-tüüpi sõnades on homonüümsed ainsuse nominatiiv ja genitiiv ning ainsuse partitiiv ja mitmuse nominatiiv (nt *Ta hoidis oma m a a d lastele* – kas partitiivne osaobjekt või mitmuse nominatiivis täisobjekt?). Kuramaa liivi keeles on väga paljudes sõnatüüpides nominatiiv ja genitiiv homonüümsed, nende vormiline eristamine pole võimalik (järjekindlalt on nominatiiv ja genitiiv erinevad pronoomenites ja noomeni sõnatüüpides, mis vastavad eesti keele tugevneva astmevaheldusega sõnatüüpidele – nagu nt *võõras* – ning *ne-s*-sõnadele).

19. sajandi teisel poolel hääbunud salatsiliivi keeles on objektikäänete kokkulangevus veelgi ulatuslikum: mitte ainult nominatiiv ja genitiiv, vaid ka partitiiv ja sageli koguni illatiiv on nominatiivi ja genitiiviga homonüümsed (vormiliselt eristamatud) väga paljudes sõnatüüpides, sealhulgas ka sellistes tüüpides, kus eesti keeles hoiab objektikäänded eristatavatena nõrgenev astmevaheldus (laadivaheldus) või kvantitatiivne astmevaheldus (vältevaheldus); nt on salatsiliivis sõnades *nurm, paik, posk* 'põsk', *vel ~ vel* 'vend' nominatiiv,

genitiiv ja partitiiv homonüümsed. See tähendab, et nimisõnade valdavas osas polegi aspekti väljendamine objekti vormi abil võimalik või on võimalik üksnes siis, kui objektnoomeni ees on asesõna, mille käändevormid ei ole homonüümsed. Üsna ootuspärane on perfektiivsusadverbide kasutamine: *sina uod yd* (genitiiv) *v a j s k jära tappen* ‘sina oled ühe vasika ära tapnud’ (lk 231); eesti keele sarnaselt kasutatakse salatsiliivis perfektiivsusadverbe ka lausetes, kus objekti pole: *Täma jeeli jära broutsis mädest* (lk 138) ‘Ta eile ära sõitis meie juurest’. Kuid mõlemas liivi keeles on aspekti väljendamisel kasutusele võetud läti keele perfektiivsust väljendavad verbiprefiksud: äsjase salatsiliivi näitega samaväärne on *Vaj sie Izand om ajzbroutsen?* ‘Kas see härra on ära sõitnud?’ (lk 149).

Läti keeles väljendavad verbiprefiksud perfektiivsust. Salatsiliivi keeles on läti verbiprefiksute kasutamine nii valdav, et verbiprefiksuid kasutatakse sealgi, kus läänemeresoomeline keeleloogika ei näe aspekti väljendamise vajadust. Kui tõlgitakse lätikeelne lause salatsiliivisse, siis kasutatakse läti verbiprefiksuid liivi verbitüve ees tihti täpselt läti keele mustri järgi: *Sujz kangtest sa-uulis, ajz-ajlis* ‘Susi kangesti ulgus, jooksis ära’ (lk 329); esimese verbi prefiks ei tundu vajalik, teise verbi prefiks näitab perfektiivsust (‘jooksis ära’).

Süntaktomorfoloogilise tüpologia seisukohalt on perfektiivsuse/resultatiivsuse väljendamise skaala ühes otsas soome keeles säilinud traditsiooniline viis väljendada aspekti objektivormi kaudu, skaala teises otsas on salatsiliivi keel, kus aspekti väljendamiseks on suurel määral üle võetud läti keele verbiprefiksud. Aspekti väljendamine väljaspool verbivormi ei ole muutunud keeleoludes osutunud stabiilseks. Võrdle:

Soome keel:	Eesti kirjakeel:	Liivi keel, eriti salatsiliivi:
aspekti väljendab objekti käändevorm, mõnel puhul koos perfektiivsusadverbiga (nt <i>pois</i>).	aspekti väljendab objekti käändevorm, sageli koos perfektiivsusadverbiga (<i>ära jt</i>).	aspekti väljendamine on läti verbiprefiksute näol suurel määral üle kantud verbile.

Eberhard Winkler väidab käsitluses “**Verbiprefiksud Salatsi liivi keeles**” (ESUKA – JEFUL 2017, kd 8, nr 1, lk 349–357), et läti “verbiprefiksud on Salatsi liivis omaks võetud, kuid seda ainult vähesel määral” (lk 349). Salatsiliivi keele parim tundja toob selle väite tõestuseks oma kirjutises tabelleid ja protsendiarvutusi, milles kõik numbrid on kindlasti õiged, kuid järeldused ei kajasta sellest hoolimata läti verbiprefiksute omaksvõetuse tegelikku taset. Winkler loendab Sjögreni materjalikogu 2181 lauses 391 verbiprefiksute esinemisjuhtu (kõik läti prefiksud on esindatud) ja saab prefiksiga lausete osakaaluks 17,9%.

See statistika ei võta arvesse, kui palju on 2181 lause hulgas selliseid, milles semantiliselt pole aspekti väljendamise võimalustki – prefiksi kasutamiseks puudub motivatsioon (nt lk 162–163: *Meie tüdrukute hulgas on ka ilusaid. Paljud ei ole ilusad. See raamat kuulub minule. See on minu raamat jt*). Kui prefikseid loendada ainult sellistes lausetes, kus esineb aspektivõimega verb või verbaalnoomen, siis kasvaks läti keele prefiksitega lausete osakaal võibolla mitu korda (vt ka Hint 2018).

Verbiprefiksrite kasutamist Kuramaa liivi keeles on kirjeldanud **Fanny de Sivers** oma väikeses monograafias “**Die lettische Präfixe des livischen Verbs**” (Nancy: Imprimerie Berger-Levrault, 1971). Ka Kuramaa liivi keel on üle võtnud kõik läti keele 11 verbiprefiksit, nad asendavad või täiendavad perfektiivusadverbe, mis on olnud algsemad perfektiiivsuse väljendajad. Fanny de Siversi hinnangus rikastavad läti verbiprefiksrid liivi keelt, aga samas pole nad vältimatud (lk 80–81). Tõepoolest, “**Üž Testament. Evangeliumõd ja Aposteld Työd**” (Helsinki, 1937) väldib läti prefikseid – ka Sjögreni materjalis esindatud Uue Testamendi katkendid (mäejutlus ja Meie Isa, mõistujutt kadunud lambast jt) saavad Kärli Stalte, Lauri Kettuneni jt liivi keele entusiastide tõlketöös hakkama lätipärasusi püüdlikult vältides. Aga see on sihipärase taotluse tulemus, mitte rahvakeele kajastus.

Tänapäine probleem on aspekti väljendamise ähmastumine

Käesolevas artiklis käsitletav probleem on täisobjekti juhtude vähenemine ja aspektilisuse ähmastumine eesti keele suulises ja kirjalikus kasutuses otse tänapäeval. Täisobjekti reegleid lihtsalt ei järgita enam ja see tendents kasvatab ennast ise: osaobjekti kasutamise juhud üldistuvad seda kiiremini, mida sagedamini osaobjekti kasutatakse täisobjekti asemel (laviini põhimõte). Kui juba objektireeglite järgimise olukorras täisobjekti juhud moodustavad/moodustasid napi kolmandiku kõigist objekti juhtudest (Tauli 1981: 79; ka Eslon & Õim 2010), siis osaobjekti reeglivastane eelistamine kasvatab statistilist mõju keelekasutusele: vähegi ebamäärastes olukordades valitakse automaatselt osaobjekt ja nii see läheb, kuni osaobjekt kehtestab end enesestmõistetavuse-na ka territooriumil, mis seni kehtinud reeglite järgi ühemõtteliselt kuulus täisobjektile.

Partitiiv on eesti keele morfoloogias kõige keerulisemate moodustamisreeglitega kääne; ka süntaksis on partitiivi kasutamine reglementeeritud (või kirjeldatud) keeruliste reeglitega, mida on põhjust pidada eesti keele grammatiliste kategooriate väljendamisel (või grammatiliste vormide semantilisel tõlgendamisel).

sel) väga olulisteks. Oleks ootuspärane, et eesti keele grammatikas toimuvate nihete puhul partitiivi kasutamist pigem välditakse. Paradoksaasel kombel nii nähtavasti ei lähe. Morfoloogias on küll mõne sõnatüübi mitmuse partitiiv lihtsustumas aglutinatiivseks (*endise-i-d*, *aktuse-i-d*), aga lausesüntaksis tuleb nentida partitiivi lisanduvat kasutamist, mitte selle vältimist.

1999. aasta juunis Tallinnas peetud IV Välis-Eesti kongressile saadetud ettekandes nentis Ohio Ülikooli kauaaegne professor, Tartu Ülikooli audoktor Ilse Lehiste muu hulgas järgmist:

Eesti keele oskuse taseme hindamisel on diagnostiline näiteks sihitise käänete kasutamine. Kirjalik test väliseestlaste erinevatesse põlvkondadesse kuulunud 97 isikule näitas, et vanem generatsioon eksis täis- ja osasihitise käänete valikul harva, 1941–1960 sündinud näisid tajuvat vahet täis- ja osasihitise vahel, kuid eksisid sihitise käändevormide valikul, nendest noorem põlvkond ei osanud täis- ja osasihitise vahel enam vahet teha.

Selline nivelleerumine toimub põlvkondade vahetudes kõigi väljarändajate keeles ning on huvitav, et ka Ameerika soomlaste sihitise kasutamine on lamendunud samal kombel.

Kodueesti keelt on sel sajandil eriti tugevasti mõjutanud vene keel, nii et eesti keeles on hakatud matkima vene keele mitme morfoloogilise ja süntaktilise konstruktsiooni sisestruktuuri. (Lehiste 1999)

Tollest kongressist möödunud 20 aastaga (vähem kui üks inim põlv) on eesti keele kasutamisel üheks morfosüntaktiliseks nihkeks partitiivi aina lisanduv esinemine konstruktsioonides, milles partitiiv on reeglivastane.

Ilse Lehiste nending viitab halvemal juhul ebastabiilsusele eesti keele identiteedi väga olulistest ja kõige omapärasemates kihistustes, paremal juhul grammatika ümberstruktureerumisele. Kõige silmatorkavam muutus on osaobjekti ülekasutamine täisobjekti arvel, mida võib tõlgendada kui partitiivi üldistumist akusatiiviks. See toob vältimatult kaasa muutusi aspekti väljendamisel või väljendamata jätmisel: uuskasutusviiside käändevorm ei ole enam seotud tegevuse resultatiivsusega ning ka jaatava ja eitava lause objekti reeglid ei toimi enam varasema järjekindlusega. Paradigma muutus algab aspekti (perfektiivsuse-resultatiivsuse vs. imperfektiivsuse-lõpetamatuse) väljendamata jätmisest või väljendamise muutusest (perfektiivsusadverbide abil), kuid partitiivi kasutamine lisandub ka väljaspool objekti valdkonda, põhjustades muutusi kongruentsis ja rektsioonis ning subjekti tõlgendamises; isegi mineviku liitaegade kasutamise vähenemine võib olla seotud aspekti problemaatikaga.

Kõige üllatavam on, et partitiivi tugev ülekasutamine varasemaga võrreldes on kaasa tõmbamas ka osa vanemast põlvkonnast, kelle varasemates keeleharjumustes seda nähtust sellisel kujul on raske oletada.

Partitiivi laienemise põhjusteks võib oletada mitme objektireeglitele ebasoodsa asjaolu kumuleerumist:

- partitiivse osaobjekti statistiline ülekaal (2/3 sihitise juhtudest ka reeglite järgimise korral (Tauli 1981);
- mõne suure käändtüübi objektikäänete grammatiline homonüümia (*pesa : pesa : pesa* 'nom, gen, part'; mõnes laadivahelduslikus käändtüübis on objektikäänetest nominatiiv ja partitiiv homonüümsed: *õde : õe : õde*); mitu objektikäänet on homonüümsed *maa*-tüüpi sõnades;
- indoeuroopa keelte (tänapäeval vene ja inglise, kuni 20. sajandi alguseni saksa ja vene keele) erodeeriv mõju aspekti väljendamisele objekti käänevormiga;
- Eesti mitte-eestlaste eesti keeles valitsev lihtsustatud partitiivne-akusatiivne objekt (integratsioon!);
- väliseestlaste kolmandas põlvkonnas valitsev partitiivne objekt, aspektile tähelepanu pööramata (saksa, rootsi jt keelte mõjud).

Eesti keelehoole ei taha probleemi märgata, kirjastuste ja meediaväljaannete keeleteimetajad suhtuvad eesti keele süntaksi põhimõttelisse teisenemisse erinevalt. Üldiselt vaadatakse mööda tegelikust keelekasutusest, kus osa- ja täisobjekti kasutamise reeglid järjekindlalt enam ei toimi, kuigi mõned keeleteimetajad ilmselt püüavad traditsiooni hoida. Kui tõe silma vaadata, siis tuleks tunnistada, et tavaelu keelekasutuse ja eesti kõrgkirjakeele osa- ja täisobjekti kasutamine on lahknemas ning tegeliku keelekasutuse süntaxis seisab ees ülioluliste reeglite ümbersõnastamine. See võib tähendada süntaksi terminoloogia ja liigituste paradigmaatilist muutust. Eestlased hakkavad tasapisi oma kodumaal Eestis eesti keelt kõnelema sellise grammatikaga, nagu oleksid nad siin kolmanda põlve pagulased võõral maal.

Uuenduslik partitiiv

1. Aspekt: sisulise resultatiivsuse väljendamine partitiivse objektiga genitiivi ja nominatiivi asemel

EKG II § 506, lk 49 ütleb: "Objektivariandi valik oleneb kõigepealt verbi aspektist .." Enam ei ole see nii selge. Lõpetatust või resultatiivsust on hakatud väljendama senise grammatika seisukohalt vastuoluliselt: *välja ehitama* ja *välja nõudma* on resultatiivse tähendusega ühendverbid (*ehitas selle välja* ja *ehita see välja* vs. *ehita seda, kuni jaksad; nõudis selle välja* ja *nõua see välja* vs. *nõua*

sed). Partitiivi kasutamine resultatiivse tegevuse puhul on normgrammatika ja varasema keeleinstinkti seisukohalt viga või uuendus.

A. Spontaanne partitiivne objekt

Järgnevad näited on viimistletud tekstina kirja pannud vanema põlvkonna professor, kes on väga nobeda sulega puhtalt eesti taustaga kirjutaja; näited on laiemale ringile saadetud meilikirjadest (niisiis ei saa mängus olla keeletoimetaja käsi).

Isikuline tegumood

“Õnneks toob P. H. oma .. artiklis sõnaselgelt välja vajaduse välja ehitada Tartu kaudu Riiga *kulgevat raudteed* (pro *kulgev raudtee* ‘nom’).”

“Tuleb kasvõi Euroopa Kohtu vahendusel *välja nõuda selgitust* (pro *selgitus* ‘nom’), miks ..”

“.. ma ristasin *teda* (pro *tema* ‘gen’) Pärnu ministriks”; ristima on kasutatud nimetama tähenduses, kuid nende verbide tähendus erineb just perfektivsuse poolest

“.. võiks .. majanduskomisjoni *RB-teemalist istungit* (pro *RB-teemaline istung* ~ *RB-teemalise istungi* ‘nom ~ gen’) korraldada laupäeval ..”

Umbisikuline tegumood

“Praegu tagatakse vaid *seitsmendikku* (pro *seitsmendik* ‘nom’) rahast.”

“Ja *millist valikut* (pro *milline valik*) tehakse?”

Nendes lausetes on täidetud nominatiivse või genitiivse täisobjekti kasutamise semantilised tingimused, partitiivi kasutamine on üldistus, mis aspektiga ei arvesta – aspekti ei püütagi väljendada (*resp.* ei püüta väljendada objekti käändevormi abil).

B. Täisobjekti nominatiivi asemel partitiiv

Kõik näited on tõestatavalt trükistest ja raadioeestrist.

Isikuline tegumood

“Kui Rail Balticu *ehitust* (pro *ehitus* ‘nom’) õnnestub *nurjata*, arvan teadvat, kes ja kus ..”

“.. paljudelt huultelt *kostab küsimust* (pro *küsimus* ‘nom’), kas me ..”

“.. ning otsisid lahendust, kuidas saada Eestile *uut paremat presidenti* (pro *uus parem president* ‘nom’).”

“.. sa ei öelnudki mulle, *millist lindu* (pro *milline lind* ‘nom’) kella sisse panna.”

“.. on tegevjuht võtnud enda südameasjaks *muuta tervet* Ida-Virumaa *suurimat linnat* (pro *terve suurim linn* ‘nom’) ja eelkõige selle *keskust* (pro *keskus* ‘nom’) elamiseks .. paremaks kohaks.”

“.. Maaülikooli .. tuuakse söödaproove, et *teha kindlaks* süüa *toiteväärtust ja kvaliteeti*” (tuleks eelistada nominatiivi, sest *kindlaks tegema* on perfektivse tähendusega verb; kui oleks, et *uurida*, siis küll partitiiv).

“.. *seda katet* (pro *see kate*) tuleb *leida*, praegu seda katet pole.” (Jutt on riigieelarvest.)

“Millegipärast *tunnistab* kohus *ohtlikuks* ainult *neid patsiente* (pro *need patsiendid* ‘pl nom’), kes on kasutanud füüsilist vägivalda.”

“.. keeld .. *korraldada* .. õppeaasta *avaaktust* (pro *avaaktus* ‘nom’) ..”; on võimalik, et sellises lauses läheb semantiline eitus (keeld) segamini grammatilise eitusega, mis eeldab partitiivset objekti.

Umbisikuline tegumood

Gümnaasiumiõpiku reegel ütleb: “Ainsuslik täissihitis on nimetavas, kui öeldis on umbisikulises tegumoes” (Vääri 1978: 119), ent seegi muutub:

“.. *sellist pakkumist* (pro *selline pakkumine*) *tehakse* vaid kord elus ..”;

“*Esietendust* (pro *esietendus*) *planeeriti* detsembrisse ..”

“.. tavaliselt *tuuakse* tervisliku toitumise etaloniks *Vahemere piirkonda* (pro *piirkond* ‘nom’).”

“Kõik see toimus üritusel, *midagi peeti* (pro *mis peeti*) Viinis 21. kuni 23. oktoobrini.”

“1958. aastal ilmunud *raamatut* (pro *raamat* ‘nom’) “Modigliani” on *tõlgitud* mitmesse keelde.”

Välismaise taustaga keskmise põlve eesti keeleteadlane kasutab keeleteaduslikus artiklis niisugust objekti: “.. millega *tunnistati* ametlikult eesti *viipekeelt* (pro *viipekeel* ‘nom’) iseseisvaks keeleks.”

2008. aastal andis kirjastus Sinisukk välja tõlgitud kunstiraamatu “100 kauneimat naist maalikunstis” (tõlkinud Maaja Liidja, toimetanud Monica Tõnismann). Selles raamatus leiab lauseid, mis eksivad umbisikulise öeldisega lause objektireegli vastu: “Gabrielle ja Julienne d’Estrées’*d* *kujutavat maali*

(pro *kujutav maal*) omistatakse Fontainebleau koolkonnale”; „ Gabrielle'i heleblond juuksevärv oli tollal väga moodne ja *s e d a* (pro *see*) saavutati tihti kunstlikult, abivahenditega” (lk 32–33).

Jaatava lause objektivigu leiab ridamisi: “Et Cezanne *t e d a* (pro *tema*) *re-habiliteeris*, on loogiline ..” (lk 166); „ tema ja Tristan pidasid kahevõitluse, et *otsustada* lahingu *s a a t u s t ..*” (pro *saatus*; lk 156); “Seda lühikest hispaanlast, kes .. *algatas k õ i k i* (pro *kõik*) oma eluaja *peamisi avangardistlikke kunstistiile ..* (pro *peamised avangardistlikud kunstistiilid ..*)” (lk 50).

Mida rohkem ilmub lohakalt toimetatud tekste, seda kergem on mõelda, et norm ongi kõikuv. See avab tee lauseehituse muutustele, millest võib mööda vaadata nagu algava haiguse sümptomite puhul tavaline. Nad võivadki olla ebaolulised, aga võivad ka olla algava maalihke ennustajateks. Näide mineviku liitaja kaotsimineku kohta samast raamatust: “Itaalia, mis polnud pikka aega rahvuslik ega riiklik tervik, vaid hulk omaette linnriike ja väikeriike, *m i d a* geograafia juhuslikult kõrvuti *p a n i ..*” (lk 124). Veel mõni aeg tagasi – reeglite kehtimise korral – oleks selle lauseosa lõpp olnud teistsugune: “*m i l l e* geograafia *o l i* juhuslikult kõrvuti *p a n n u d ..*”

C. Täisobjekti genitiivi asemel partitiiv

Kõik näited trükistest, k.a ilukirjandusest. Järgnevate näidete puhul tuleb arvestada, et teksti võib olla aktsepteerinud ka väljaande keeleteimetaja.

“Ta (Christa Wolf) ei tahtnud, et Saksa Liitvabariik *hõivaks S D V - d* (pro *SDV* ‘gen’).”

“Russofoobia on kindla ühiskondliku kihi ideoloogia, see kiht *moodustab v ä h e m u s t* (pro *vähemuse* ‘gen’).”

“.. *presidendivalimist* (pro *presidendivalimise* ‘gen’) võitis ..”

“.. ükskõik, *millist ebasõbralikku s a m m u* (pro *millise ebasõbraliku samm* ‘gen’) Venemaa *ka ei astuks*, saab selle kohe ..”

“.. *olid ületanud piirijoont* (pro *piirijoone* ‘gen’; kui oleks: “olid ületanud piirijoont mitu korda ..”, siis küll).”

“Lõpuks *ületas* see arv *miljonit* (pro *miljoni* ‘gen’; jutt on pagulastest Saksamaal).”

“Sellest *saab s u u r e m a t r a h u l d u s t* (pro *suurema rahulduse*) kui kingitusest ..”

“.. ta *avaldas .. talle kapos töötamise ajast teada olnud r i i g i s a l a d u s t* (pro *riigisaladuse* ‘gen’).”

““Faatum” .. *sisaldab* EW riigikontrolöri Karl Soonpää *p ä e v i k u t ..* (pro *päeviku* ‘gen’).”

“See põhjustab suur t l a n g u s t (pro suure languse ‘gen’) majaelanike elukvaliteedis ..”

“.. kirjastaja küsis suur t s u m m a t (pro suure summa ‘gen’) selle eest, et laulud lisataks laste lauluõpikusse.”

“T e d a (pro tema ‘gen’) päästis Gamba-nimeline šerpa ..”

Kogenudki kirjutaja (elukutseline tippajakirjanik) võib vormilise osaobjektiga väljendada sisulist täisobjekti: pealkirjas võib olla “Peaminister võtab naise”, aga tekstis “N a i s t o l e k s s a a n u d v ö t t a palju varem ..” *Peaminister võtab naist pole lausena aktsepteeritav, küll aga Naise oleks saanud võtta palju varem .. Pealkirja ja tekstilause sisu ei erine aspekti seisukohalt. Kui objekti vorm on kahel juhul erinev, siis saab järeldada, et kirjutajal ei ole resultatiivsuse järjekindlalt vormiline väljendamine tähtis, ta ei taju, et osaobjekti kääne ei väljenda resultatiivsust.

Muutuvad ka traditsioonilised sõnauhendid: “.. teeb sellist nägu, et kui ei vaata, siis seda ei ole” (vrd Õim 1993: 285 jj: .. teeb ainult sellise näo ‘gen’; tegi näo, nagu poleks .. jt; ÕS 1999 ja ÕS 2013 märksõna nägu: Teeb näo, nagu ei kuuleks jt). Lisanäiteid leiab ka tunnustatud kirjanike teostest. Ei märgata sedagi, et keeleteimetajatele kohustuslikud preskriptiivsed sõnaraamatud neid muutusi ei tunnusta.

Järgnevad näited on pärit väliseestlase Käbi Laretei tekstist raamatus “Okas ja Käbi” (Okas & Laretei 2012). Teksti on toimetanud kodu-Eesti kirjainimesed Sirje Endre ja Anu Saluäär; sellest hoolimata kinnitavad need näited Ilse Lehiste diagnoosi:

“.. imelikul kombel tulevad mul .. meelde sündmused, m i d a (pro mille) ammu olen unustanud” (lk 27); võimalik oleks mida olen püüdnud unustada.

“Kui ma .. hüüdsin: “Peata!”, ütles ta s e d a (pro selle) edasi sohvrile ..” (lk 31)

“Hindemith kirjutas prelüüdide asemel interluudiumeid ja kui v i i m a s t l e h e k ü l g e (pro viimane lehekülge) ümber keerata, moodustab see esimese prelüüdi alguse” (lk 64)

Mõningase võõrtaustaga eesti luuletaja kirjutab nii: “Eestis sündinud lapsed saavad eesti k e e l t (pro eesti keele) oma vanemate käest nagu k i n g i t u s t (pro kingituse), vaeva nägemata.”

2. Kvantorfraasi põhisõna ja täiendi ümbertõlgendamine kongruueeruvaks konstruktsiooniks

Mati Ereli peatoimetamisel ilmunud EKG II § 510, lk 53 sõnastab reegli: “Põhiarvsõnad alates kahest, murdarvsõna *poolteist*, ligikaudset hulka märkivad sõnad *paar*, *paarsada*, *kümmekond*, *sadakond* ja *mitu* on täissihitise peasõnana nimetavas, murdarvsõnad *veerand*, *kolmveerand* ja *pool* aga kas nimetavas või omastavas, kui neid laiendab partitiivne täiend. Asesõna *kõik* on täissihitise alati nimetavas.” (Vt ka Aavik 1936 § 378a: *See teos sisaldab kõik tarvilised andmed*.) EKG II näites *Tegin täna kaks heategu*, kus *heategu* on partitiivis, pole aga see grammatilise homonüümia tõttu eriti nähtav. Selle paragrahvi vastu eksib nähtavasti ka § 595 (lk 140), kus kvantorfraasi käsitluses leidub näitelause *Sul on vaja viit rubla, aga mul on ainult viis kopikat (rubla on partitiivis)*. Just see ekslik näide on praegu muutumas normiks: *Salatise lisamiseks on vaja kolme tomatit* (reeglikohane: *kolm tomatit*), vt tabel 1.

Tabel 1. Traditsiooniline vs. uuenduslik objektikäände kasutus.

Traditsiooniline: nominatiiv + partitiiv	Uuenduslik: arv- ja mõõdusõna kongruueerub
Arvsõnaline põhisõna partitiivse täiendi ees jääb nominatiivi, selle kasutamine on lihtne; <i>üks</i> on erandlik.	Põhisõna ja täiend on vahetanud kohad; kongruueeruv konstruktsioon on liitarvsõnade puhul keeruline, väljarääkimine kohmakas.
<i>Valik sisaldab ühe mündi.</i>	<i>Valik sisaldab ühte münti.</i>
<i>Valik sisaldab kaks münti.</i>	<i>Valik sisaldab kahte münti.</i>
<i>Valik sisaldab kolmsada seitsekümmend kuus münti.</i>	<i>Valik sisaldab kolmesada seitsetkümmend kuus münti.</i>
<i>Valik sisaldab kõik kehtivad mündid.</i>	<i>Valik sisaldab kõiki kehtivaid münte.</i>
<i>EAS tegi Ilvese nimel kõik (võimaliku).</i>	<i>EAS tegi Ilvese nimel kõike (võimalikku).</i>
<i>Tee parandamiseks oli vaja koorerm kruusa.</i>	<i>Tee parandamiseks oli vaja kooremat kruusa.</i>
<i>Pidin paar luuletust esitama.</i>	<i>Pidin pari luuletust esitama.</i>

Peasõna ja täiendi formaalne tõlgendus on keelekasutaja grammatikas muutumas: sihitise tahtakse *münti* ja selle arv- või mõõdusõnaline kvantifikaator kongruueeritakse põhisõnaga. Selliseid näiteid on ajakirjanduses ja raadios väga sageli (korralikult keeletoimetatud kirjanduses harvemini) ning nad on selgelt

vastuolus traditsioonilise keelekasutusega. Partitiiv on objekti käändena üldistumas ning täis- ja osasihitise eristamine ähmastub. Kodueestlaste keelekasutus on selle eristuse osas nivelleerumas kolmanda põlve väliseestlastega ja kodumaiste mitte-eestlastest lõimunutega samale tasemele.

Lisanäiteid ajakirjandusest ja kirjandusest, ka kvaliteetajakirjandusest, nagu National Geographic Eesti ja suured päevalehed (siin tuleb niisiis arvestada keeleteoimetamisega).

“.. kandnud hellalt hoolt fotokogu eest, mis *sisaldab umbes kaheksat miljonit fotot* (pro *kaheksa* ‘nom’).”

“Taskila ajal *miljonit reisijat* (pro *miljon* ‘nom’) aastas vedada jõudnud lennufirma ..”

“.. kelle sissetulek *ületab viitkümmend tuhandet eurot* (pro *viiskümmend tuhat* ‘nom’).”

“.. võlg *ületab kolmesada tuhandet krooni* (pro *kolmsada tuhat* ‘nom’).”

“.. endise abilinnapea vastu on esitatud kaks nõuet, mis kokku *ületavad kolme miljonit krooni* (pro *kolm* ‘nom’).”

“Raamat *koondab* Postimehe lisas AK ilmunud *sadat luuletust* (pro *sada* ‘nom’).”

“Keskerakond võiks endale *võtta* valitsuses *seitset ministrikohta* .. (pro *seitse* ‘nom’).”

“*Oli vaja* veel *sadat tuhandet krooni* (pro *sada tuhat* ‘nom’).”

“.. sõjavägi aitas *evakueerida neljakümmend tuhandet inimest* (pro *nelikümmend tuhat* ‘nom’).”

“Programm *hõlmab viitkümmend üritust* (pro *viiskümmend* ‘nom’).”

“.. tuleb muudatused ära teha, *ootamata kümme aastat* (pro *kümme* ‘nom’).”

“.. isikuomadusi, mis panid Darwini *veetma kahtkümmend aastat* (pro *kakskümmend* ‘nom’) “Liikide tekkimist” täiendades ..”

“.. tegemist on vaid esimese kõitega pikemast ettevõtmisest, mis peaks *sisaldama* veel vähemalt *kümme raamatukõidet* (pro *kümme*).”

“Selle asemel, et esimesel võimalusel *lasta maha kõiki ISIS-e terroriste* (pro *kõik ISIS-e terroristid* ‘pl nom’) ..”

Mõistagi on nendest lausetest võimalikud variandid, milles ühilduv arvsõna on ainuvõimalik: “Sõjavägi *aitas* evakueerimisel *neljakümmend tuhandet inimest*.” Selles vahe ongi, et siin ei väljenda lause resultatiivsust või tegevuse lõpetatust, vaid nendib protsessi. Paar välis-Eesti keelenäidet satub ka sellesse alajaotusse (Okas & Laretei 2012): “.. ta on teretunud, et *ta ssi* (‘part’) *kohvi* (‘part’ pro

tass 'nom' *kohvi* 'part') juua" (lk 83). "Pidin *p a a r i* ('part') *p a l a* ('part' pro paar 'nom' *pala* 'part') mängima, samal ajal kui publik oli sunnitud saali uste taga ootama" (lk 103).

Need näidete tüübid on juba muutumas kasutusnormiks või kasutusnormi variandiks kõigis keelekasutuse valdkondades nii suulises kui ka kirjalikus väljenduses: väga sageli Rahvusringhäälingu saatejuhtide ja diktorite tekstides ja ajalehtedes, harvemini kõrgkvaliteetsetes kultuuriajakirjades ja ilukirjanduses (tõlkekirjandus kaasa arvatud). Viimastel puhkudel tuleb küsida, kas keeletoimetajad korrigeerivad sellist kasutust, kas nad on need muutused aksepteerinud, lepivad nendega või on ise koguni nende juurutajad?

Tõlketeoste objektikasutuse jälgimine ei anna ühemõtteliselt selgeid vihjeid lähtekeele võimalike mõjude kohta ega isegi põlvkondade objektikasutuse erisuste kohta. Näiteks 1981. aastal ilmunud inglise keelest tõlgitud David Weissi "Alasti tulin ma. Romaan Auguste Rodinist" (tõlkinud Eha Vasara, toimetanud Johannes Seilenthal; kirjastus Kunst) on erakordselt halva eesti keelega, nii et ka päris võimatud objektikasutuse juhud paigutuvad tõlkija ja toimetaja üldise keelehoolimatuse konteksti (nt lk 150: "Kunagi ei tea ette, kas modellil on hea figuur, enne kui ta pole endal *riided* seljast ära võtnud"; lk 217: "Ja ka praegu ma ei saa *silmad* sulgeda .."; selliseid näiteid on väga palju).

Seevastu 34 aastat hiljem, 2015. aastal ilmunud Michel Houellebecqi "Saare võimalikkus" (prantsuse keelest Triinu Tamm, toimetanud Janne Kukk, korrektuuri lugenud Hille Lagerspetz; Varrak) on laitmatus eesti keeles – rohkem kui 350 leheküljel märkab ehk paari juhtu, kus oleks võinud kaaluda aspekti selgemat väljendamist, nt ".. ütlesin paar banaalsust, *mida* nad aupaklikult kuulasid" (lk 204; või ehk: "*mille* nad aupaklikult *ära* kuulasid").

Mida teha?

Hoolimatust või mõistmatust aspekti väljendamisel on olnud kõigil aegadel, aga kõige uuemal ajal näib see selge tendentsina suunduvat Ahrensi poolt sedastatud normi ähmastumisse – kus vähegi tundub võimalik olevat nii täis- kui ka osaobjekt, seal valitakse partitiiv. Sellise kõikuvuse olukorras tuleb ette ka täisobjekti kasutamist osaobjekti asemel (".. püüdis *leida vastuse* küsimusele .."), aga selliseid juhte on väga harva. Ka käesolevas kirjutises võib olla mõnigi vaieldav näide, kuid üldtendentsis ei saa olla kahtlust.

Tähelepanu juhtimine sellistele muutustele on raske, sest n-ö tavaline keeleavalikkus märkab keelemuutusi laensõnade tasandil ning üksikute morfoloogiliste vormide normimuutusi, mitte muutusi konstruktsioonides, mis on keele grammatika tõeline identiteet.

Küsimuste küsimuseks jääb klassikaline *Mida teha?* Keeleteadlased teavad, et keele muutumist tagasi hoida ei ole võimalik, parimal juhul on muutusi võimalik mingis ulatuses suunata. Mingil hetkel muutub ka koordineeritud võitlus muutuse pidurdamiseks ressursi raiskamiseks. Praegu on raske märgata, et probleem oleks akuutsena üldse teadvustatud. Eesti kõrgkeele traditsioonidele mõjub kõige laastavamalt Rahvusringhäälingu populaarsete programmide saatejuhtide nõrk keeleline enesekontroll (õieti selle puudumine).

Väliseestlaste kolmandas-neljandas põlvkonnas märgatav objektireeglite lõdvenemine ei ole kellegi süü, see lihtsalt on nii. Sama tuleks nentida Eesti mitte-eestlaste objektikasutuse kohta. Kui eestlaste ühiskond soovib, et Eesti mitte-eestlased üha rohkem kasutaksid kõnes ja kirjas eesti keelt, siis tuleb võtta teadmiseks, et see võib eesti keele identiteedile maksta tõsisid kaotusi. Aga võibolla tagasiteed enam polegi?

Küsimuseks jääb ka suhtumine traditsiooniliste reeglite järgi kirjutatud või redigeeritud klassikasse. Kas klassikute keelt tuleb hakata parandama-uusredigeerima? Vähemalt praegu oleks selline algatus küll enneaegne. Kurb, et aspekti-objekti väljendamise muutustest tuli kõnelda Kuusalus Eduard Ahrensile püstitatud ausamba avamisel 9. augustil 2017.

Et perfektiivse-resultatiivse aspekti väljendamine vajab üha suuremal määral perfektiivsusadverbide tuge, see on juba tõsiasi: *Tegi selle ära. Tegi selle valmis. Vaatas selle üle. Vaatas selle järele.* Kuid mõtelda tuleks ka selle üle, kas eesti keele süntaksiteooria juba kinnistunud paradigmad, terminoloogia ja reeglistik on edaspidigi senisel kujul adekvaatsed. Peale perfektiivsuse-resultatiivsuse väljendamise muutuste võib olla põhjust laiemakski revisjoniks-auditiks, mis hõlmaks eksistentsiaallause, kvantorfraasi, kongruentsi, transitiivsuse ja rektisioonid, grammatilise ja semantilise eituse, liitaegade kasutamise, tuleviku väljendamise, käänete funktsioonid ... See, kuidas keeleteadlased neid liigitusi ja mõisteid kasutavad või mis keerulisi nimetusi neile antakse, huvitab praktilist keelekasutajat vähe. Keelekasutaja teeb oma laused kindlate mallide järgi ja kui need mallid hakkavad muutuma, siis grammatika muutub (vt tabel 2).

Tabel 2. Traditsiooniliste lausemallide muutumine.

Traditsioonilised mallid	Segamini mallid
<i>Seda raamatut on tõlgitud palju. "Modigliani" on tõlgitud mitmesse keelde.</i>	<i>Raamatut "Modigliani" on tõlgitud mitmesse keelde.</i>
<i>Ressurssi jätkub mitmeks tarbeks. Ressurss jääb napiks.</i>	<i>Ressurssi jääb napiks.</i>

Eesti keele grammatika on praegu üsna labiilne: võib toimuda paradigma-muutus, mis võib jätta eilsed vaieldamatud töed katteta esijoones süntaksis ja sõnamoodustuses. Selle tunnustamiseni võib minna aega ning kõige parem oleks, kui praegune ebakindlus ja mõningane segadus taanduks traditsioonilisse reeglistikku. Aga kui seda (tõenäoselt) ei juhtu, siis tuleb muutunud olukorrale silma vaadata.

Kommentaariid

¹ Katre Öimu mälestuskonverentsil “Keel on teekond” Tallinna Ülikoolis 17. veebruaril 2017 peetud ettekande “Partitiivi laienemine – objekt ja subjekt, kongruents ja rektsioon” (Hint 2017) laiendatud ja edasiarendatud tekst.

² Raili Pooli (2007) viite võlgneb autor retsensendile.

Kirjandus

Aavik, Johannes 1936. *Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika*. Tartu: Noor-Eesti Kirjastus.

Ahrens, Eduard 1853 (2003). *Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes*. Ross, Kristiina (koost ja toim). *Uue ajastu misjonilingvist. Eduard Ahrens 200*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 75–429.

EKG II = Erelt, Mati & Kasik, Reet & Metslang, Helle & Rajandi, Henno & Ross, Kristiina & Saari, Henn & Tael, Kaja & Vare, Silvi 1993. *Eesti keele grammatika. II. Süntaks. Lisa: kiri*. Trükki toimetanud Erelt, Mati (peatoimetajana) & Erelt, Tiiu & Saari, Henn & Viks, Ülle. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.

Erelt, Mati 2013. *Eesti keele lauseõpetus. Sissejuhatus. Öeldis*. Tartu Ülikooli eesti keele osakonna preprintid 4. Tartu.

Erelt, Mati & Metslang, Helle (toim) 2017. *Eesti keele süntaks*. Eesti keele varamu III. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Eslon, Pille & Öim, Katre 2010. Objektikäänete kasutamisest sageduse ja markeerituse seisukohalt. Trigel, Ilona (toim). *Keele rajad. Pühendusteos Helle Metslangi 60. sünnipäevaks / Paths of Language. Festschrift for Professor Helle Metslang on the occasion of her 60th birthday. ESUKA – JEFUL: Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 1 (2), lk 241–261.

Hint, Mati 2017. Partitiivi laienemine – objekt ja subjekt, kongruents ja rektsioon. *Keel on teekond. Diakroonilise ja sünkroonilise keelekäsitluse piirimail*. Katre Öimu mälestusele pühendatud konverents 17. veebruaril 2017 Tallinna Ülikoolis. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 9–13.

Hint, Mati 2018. *Salatsiliivi keele õppetunnid. J. A. Sjögreni salatsiliivi materjalide uusilmumine*. Avaldamisel Akadeemias.

Kont, Karl 1963. *Käändsõnaline objekt läänemeresoome keeltes*. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi uurimused IX. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Lehiste, Ilse 1999. Keel ja identiteet. Utno, Leili (koost). *IV Välis-Eesti kongress 29.–30. juunil 1999. a. Tallinnas. Ettekannete kokkuvõtteid*. Tallinn: Välis-Eesti Ühing, lk 5.

Metslang, Helle 2001. On the development of the Estonian aspect: The verbal particle *ära*. Dahl, Östen & Koptjevskaja-Tamm, Maria (toim). *The Circum-Baltic Languages. Typology and Contact. Vol 2: Grammar and Typology*. Studies in Language Companion Series 55. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, lk 443–479.

Norvik, Miina & Piiraja, Piret 2013. Aeg ja aspekt. Tragel, Ilona & Veismann, Ann & Piiraja, Piret (toim). Teoreetilisest keeleteadusest Eestis III. *ESUKA – JEFUL: Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 4 (1), lk 53–72.

Ogren, David 2017. Finiitverbi mõju objekti käände *da*-infinitiiviga objektikonstruktsioonis. *Keel ja Kirjandus* 4, lk 258–271.

Okas, Evald & Laretei, Käbi 2012. *Okas ja Käbi*. Randjärv, Laine (koost) & Endre, Sirje & Saluäär, Anu (toim). [Tallinn]: Kirjastus SEJS.

Piibli Ramat 1739 = *Piibli Ramat, se on keik se Jumjala Sanna, mis Pühhad Jumjala Mehhed, kes pühha Waimo läbbi juhhatud, Wanna Seädusse Ramatusse Ebraea Kele ja Ue Seädusse Ramatusse Kreka Kele essite on ülleskirjotanud, nüüd agga hopis, Jumjala armo läbbi, meie Eesti- Ma Kele Essimest korda üllespandud, ja mitme sündsä salmiga ärraselletud. Essimeses otsas on Üks õppetus ja maenitsus nende heaks, kes Jumjala sanna omma hinge kassuks püüdwad luggeda*. TALLINNAS, Trükkis sedda Jakob Joan Köler. 1739. Aastal. Faksiimile 1990. Tallinn: Eesti Raamat.

Pool, Raili 2007. *Eesti keele teise keelena omandamise seaduspärasusi täis- ja osasihitise näitel*. Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis 19. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus (<http://dspace.ut.ee/handle/10062/2237>).

Rajandi, Henno & Metslang, Helle 1979. *Määramata ja määratud objekt*. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Preprint. Tallinn: Valgus.

Ross, Kristiina 2003a. Viimane misjonilingvist Eduard Ahrens eesti kirjakeele reformijana. *Keel ja Kirjandus* 5, lk 321–330.

Ross, Kristiina 2003b. Eduard Ahrens 200. *Oma Keel* 2, lk 53–59.

de Sivers, Fanny 1971. *Die lettische Präfixe des livischen Verbs. Les Préfixes du Verbe Live*. Nancy: Imprimerie Berger-Levrault.

Tälberga, Ilze & Mandel, Aive 2017. On the imperfective and perfective aspect in Estonian and Latvian. Praakli, Kristiina & Tender, Tõnu & Lang, Valter (toim). Keele kõrgendikud. Pühendusteos professor Birute Klaas-Langi 60. sünnipäevaks. *ESUKA – JEFUL: Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 8 (1), lk 241–261.

Tamm, Anne & Kivik, Piibi-Kai 2017. A learner's grammar for Estonian: insights from typological research. Praakli, Kristiina & Tender, Tõnu & Lang, Valter (toim). Keele kõrgendikud. Pühendusteos professor Birute Klaas-Langi 60. sünnipäevaks. *ESUKA – JEFUL: Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 8 (1), lk 263–281.

Tauli, Valter 1981. Objektisäännõn mutkistamista. *Virittäjä* 85 (1), lk 79–83.

Trubetzkoy 1960 = Trubeckoj, Nikolai Sergejevitch 1960. *Osnovy fonologii*. Moskva: Izdatel'stvo Inostrannojo Literatury.

Üž Testament 1937 = *Üž Testament. Evangeliumõd ja Aposteld Tÿöd*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon OY, 1937.

Wiedemann, Ferdinand Johann 1875. *Grammatik der Ehstnischen Sprache, zunächst wie sie in Mittelehstland gesprochen wird, mit Berücksichtigung der anderen Dialekte*. St.-Pétersbourg: Imprimerie de l'Académie Impériale des sciences; faksiimiletrükk: *Grammatik der Estnischen Sprache*, Tallinn: Stiftung für Estnische Sprache, 2005; tõlge eesti keelde: *Eesti keele grammatika*. Tõlkinud Heli Laanekask. Toimetanud Ellen Niit. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 2011.

Winkler, Eberhard 2017. Verbiprefiksidsalatsiliivi keeles. Praakli, Kristiina & Tender, Tõnu & Lang, Valter (toim). Keele kõrgendikud. Pühendusteos professor Birute Klaas-Langi 60. sünnipäevaks. *ESUKA – JEFUL: Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 8 (1), lk 349–357.

Winkler & Pajusalu 2016 = Salis-Livisch I. J. A. Sjögrens Manuskript (ediert, glossiert und übersetzt von Eberhard Winkler und Karl Pajusalu) 2016. Hasselbatt, Cornelius & Röhrborn, Klaus (Hrsg.). *Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica*. Bd. 88. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Vääri, Eduard 1978. *Eesti keele õpik keskkoolile*. 8., parand. tr. Tallinn: Valgus.

Õim, Asta 1993. *Fraseoloogiasõnaraamat*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia.

ÕS 1999 = Erelt, Tiiu (toim) 1999. *Eesti keele sõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

ÕS 2013 = Raadik, Maire (toim) 2013. *Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Summary

Expansion of partitive case in the Estonian language into a counterpart of Indo-European accusative

Mati Hint

Estonian linguist

10152 Tallinn, Narva mnt 25, Tallinn University

Keywords: expansion of partitive as a common case for object, expressing the aspect in Estonian, language change, the rules covering the usage of object in Estonian, typology of morphosyntax

The language-specific rules for expressing grammatical aspect in Estonian by the use of case forms of grammatical object were first described by Eduard Ahrens (1803–1863) in his “Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes” (1853). In the Estonian language the perfective aspect is expressed by the nominative and genitive cases of the object, and imperfective aspect by the partitive case of the object.

During the last 150 years since Ahrens’s grammar, and later a grammar by Ferdinand Johann Wiedemann (“Grammatik der Ehstnischen Sprache ...”, 1875) the rules covering the usage of these cases for expressing aspect have been elaborated into a detailed syntactic theory.

Nowadays, however, the situation is gradually changing: under the influence of Indo-European languages the partitive case seems to occupy more and more the role of Indo-European accusative as a common case for grammatical object, leaving aside and neutralizing the expression of aspect.